

Ο ΝΟΜΟΣ - ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΔΠ

Με αφορμή το άρθρο του κ. Μεγγρέλη με τίτλο «Γιατί διχάστηκαν οι πανεπιστημιακοί» (Βήμα 12.8.80), θεώρησα ότι θα ήταν χρήσιμο να διατυπώσω μερικούς συλλογισμούς, βασισμένους σε γεγονότα και ενδείξεις, που να δείχνουν ότι σε κάθε προσπάθεια αναδιάρθρωσης και εκδημοκρατισμού του πανεπιστημίου, ο ρόλος που παίζει το συνδικαλιστικό όργανο του ΕΔΠ είναι, για παρόμοιους λόγους, εξίσου ανασταλτικός – αν όχι αντιδραστικός – με εκείνον που παίζει το καθηγητικό κατεστημένο.

1. Θεσμικές αλλαγές και εκδημοκρατισμός στο πανεπιστήμιο

Μετά τη δικτατορία οι κυβερνήσεις της Δεξιάς ανέλαβαν πρωτοβουλία για αναδιοργάνωση της ανώτατης παιδείας. Αυτό δεν είναι τυχαίο ούτε οφείλεται, όπως πιστεύουν μερικοί, στους φοιτητικούς αγώνες (π.χ. καταλήψεις) ή στους αγώνες του ΕΔΠ (απεργία 100 ημερών). Τα αίτια αυτής της πρωτοβουλίας του κράτους είναι βαθύτερα:

Όπως σε όλους τους καπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς έτσι και στον ελληνικό, το πανεπιστήμιο –και γενικά η Παιδεία– επιτελεί δυο βασικές λειτουργίες: α) Λειτουργεί ως μηχανισμός εγχάραξης και αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας και β) λειτουργεί ως μηχανισμός παραγωγής επιστημονικής γνώσης, τεχνολογίας και ειδικευμένων εργατών και στελεχών, απαραίτητων προϋποθέσεων για να γίνονται συνεχείς

τεχνολογικές αναδιοργανώσεις της καπιταλιστικής παραγωγής που αυξάνουν το ποσοστό εκμετάλλευσης, διατηρούν αμείωτο το ποσοστό κέρδους και εξασφαλίζουν έτσι στην καπιταλιστική τάξη τη συνέχιση της συσσώρευσης κεφαλαίου. Αλλά με τις απαρχαιωμένες δομές του, που χρονολογούνται πάνω από έναν αιώνα, το ελληνικό πανεπιστήμιο έχει πάψει από καιρό να επιτελεί τη δεύτερη αυτή βασική λειτουργία του, σε μια περίοδο μάλιστα που για να επιβιώσει το σύστημα χρειάζεται συνεχείς και ριζικές τεχνολογικές αναδιοργανώσεις της οικονομικής του δομής. Το ελληνικό κράτος, λοιπόν, ως «συλλογικός καπιταλιστής» που φροντίζει για τα μακροχρόνια συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης, συνειδητοποίησε, έστω και αργά, την ανάγκη για εκσυγχρονισμό του πανεπιστημίου. Γι' αυτό ανέλαβε την πρωτοβουλία.

Αλλά η ανάγκη εκσυγχρονισμού του πανεπιστημίου υποχρεώνει το κράτος να σπάσει δομές και να αλλάξει θεσμούς που είναι ριζωμένοι αιώνες τώρα, όπως η έδρα και η απόλυτη εξάρτηση του εκπαιδευτικού έργου από την πολιτική εξουσία, να εισάγει καινούριους θεσμούς που έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία σε άλλες καπιταλιστικές χώρες, όπως ο τομέας, δηλαδή το συλλογικό όργανο διδασκαλίας και έρευνας, και να παραχωρήσει μεγαλύτερη εκπαιδευτική, διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια στο πανεπιστήμιο.

Το σημαντικό, όμως, είναι ότι τέτοιες θεσμικές αλλαγές, αν προχωρήσουν σε έκταση και βάθος, μπορούν να δημιουργήσουν προϋποθέσεις εκδημοκρατισμού του πανεπιστημίου. Εδώ ακριβώς βρίσκεται ο ρόλος των προοδευτικών καθηγητών, επιμελητών, βοηθών και φοιτητών. Ο αγώνας που μπορούν να κάνουν, στις δοσμένες συνθήκες, είναι να εκμεταλλευτούν την ανάγκη του κράτους για εκσυγχρονισμό, για να σπρώξουν ακαδημαϊκές αλλαγές σε έκταση που θα δημιουργούσαν προϋποθέσεις εκδημοκρατισμού στο πανεπιστήμιο. Έτσι θα ήταν δυνατό ν' αναπτυχθούν μέσα στο πανεπιστήμιο σοβαροί πυρήνες ανταγωνιστικής ιδεολογίας που θα περιόριζαν το ρόλο του ως μηχανισμού εγγάραξης της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι μια τέτοια προσπάθεια έγινε για πρώτη, ίσως, φορά στην Ομάδα Εργασίας που συγκροτήθηκε στην αρχή της χρονιάς για να συντάξει καινούριο σχέδιο Νόμου-Πλαισίου. Αυτό το σχέδιο που συντάχτηκε με τη συμφωνία των καθηγητών, βοηθών - επιμελητών και φοιτητών που συμμετείχαν στην Ομάδα, ύστερα από πολύωρες και εξαντλητικές συζητήσεις έξι περίπου μηνών, προχώρησε σε ριζικές θεσμικές αλλαγές που δημιουργούν αρκετές προϋποθέσεις εκδημοκρατισμού

του πανεπιστημίου, χωρίς όμως να ξεπεράσει το όριο πέρα από το οποίο θα ήταν ενδεχόμενο να προκληθεί ρήξη και ματαίωση της προσπάθειας. Οι βασικότερες θεσμικές αλλαγές που προβλέπει το σχέδιο της Ομάδας είναι: α) κατάργηση της έδρας και της απόλυτης κυριαρχίας του τακτικού καθηγητή, β) θέσπιση του τομέα με σχετικά ευρύ γνωστικό αντικείμενο, γ) συγκρότηση Ενιαίου Φορέα πανεπιστημιακών δασκάλων με τρεις βαθμίδες, δ) ισότιμη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων στα περισσότερα ζητήματα του διδακτικού προσωπικού και των τριών βαθμίδων, ε) αυτονομία των πανεπιστημιακών δασκάλων στη διεξαγωγή του διδακτικού και ερευνητικού έργου τους, στ) συμμετοχή με ψήφο στη λήψη αποφάσεων των φοιτητών, παρασκευαστών και διοικητικού προσωπικού σε ορισμένες αναλογίες, ζ) αντικειμενικότερες διαδικασίες επιλογής και ένταξης διδακτικού προσωπικού στον Ενιαίο Φορέα, και η) μεγαλύτερη εκπαιδευτική, οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ.

Από τις θεσμικές αυτές αλλαγές διαπιστώνει κανείς ότι το σχέδιο του Νόμου-Πλαισίου της Ομάδας Εργασίας κάνει τα πρώτα δειλά βήματα για εκδημοκρατισμό στο πανεπιστήμιο.

Το δυσάρεστο όμως στην όλη υπόθεση είναι ότι υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις που θεμελιώνουν τις ανησυχίες ότι ο Νόμος-Πλαίσιο κινδυνεύει και αυτή τη φορά να ναυαγήσει. Η αιτία βρίσκεται τόσο στην πλευρά πολλών καθηγητών που αντιδρούν γιατί χάνουν κεκτημένα προνόμια και συμφέροντα, όσο και στην πλευρά του συνδικαλιστικού οργάνου του ΕΔΠ που αντιδρά γιατί δεν περνούν μέσα από το Νόμο-Πλαίσιο τα δικά του προνόμια και αιτήματα.

2. Τα προνόμια του καθηγητικού κατεστημένου

Μεγάλος αριθμός καθηγητών αντιδρά στην κατάργηση της έδρας. Ο λόγος είναι προφανής. Το θεσμό της έδρας εκμεταλλεύονται από τότε που θεσπίστηκε πολλοί καθηγητές πολλαπλά: Πρώτο, η έδρα τους δίνει την ικανοποίηση της άσκησης εξουσίας μέσα στο πανεπιστήμιο και του κοινωνικού γοήτρου έξω από αυτό, γιατί έχει στηθεί από τον ιδεολογικό μηχανισμό του συστήματος πολύ ψηλά στην κλίμακα της κοινωνικής ιεραρχίας. Δεύτερο, πολλοί καθηγητές εκμεταλλεύονται την αυθεντία της έδρας για εξωπανεπιστημιακές απασχολήσεις με εξαιρετικά υψηλές αμοιβές. Τρίτο, εκμεταλλεύονται τα συγγράμματα που σε αρκετούς αποφέρουν μεγάλο

εισόδημα, γιατί η πελατεία είναι σίγουρη και μεγάλη. Τέταρτο, για ορισμένες επιστήμες, που το έργο του καθηγητή ταυτίζεται σχεδόν με την επαγγελματική του απασχόληση, η έδρα γίνεται σημαντική πηγή πλούτου.

Γι' αυτούς κυρίως τους λόγους το καθηγητικό κατεστημένο πάντοτε αντιδρούσε σε αλλαγές που θίγουν το θεσμό της έδρας. Αυτό, μεταξύ άλλων, είχε μια οδυνηρή συνέπεια για το πανεπιστήμιο, που την πληρώνει και ίσως θα την πληρώνει για δεκαετίες ακόμη: Μεταπολεμικά κυρίως, όσο αυξανόταν ο σπουδαστικός πληθυσμός τόσο ο καθηγητής της έδρας αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη μονοπωλιακή δύναμη αλλά και δεν μπορούσε ταυτόχρονα να τα βγάλει πέρα μόνος του με τόσους πολλούς φοιτητές. Και επειδή το κράτος δεν αποτολμούσε λόγω αντίδρασης των καθηγητών ή ίσως επειδή δεν ήθελε τότε, να λύσει το πρόβλημα με την κατάργηση της έδρας και την αύξηση του αριθμού των καθηγητών αναλογικά με την αύξηση των φοιτητών, το έλυνε με την αθρόα πρόσληψη βοηθών και επιμελητών, τους οποίους έβαζε να κάνουν δουλειά που για πολλούς από αυτούς ξεπερνούσε τα μέτρα τους. Έτσι υποβαθμίστηκε σοβαρά η στάθμη σπουδών στα ΑΕΙ και συγχρόνως συγκροτήθηκε μια άλλη ισχυρή ομάδα συμφερόντων (ΕΔΠ) που τώρα πιέζει για τη νομιμοποίηση και μονιμοποίηση αυτής της κατάστασης.

Το καθηγητικό κατεστημένο δεν έχει βέβαια συγκροτηθεί σε συνδικαλιστικό όργανο για να προστατεύει εύσχημα τα προνόμιά του με δημόσιες εκδηλώσεις – συνεντεύξεις, δημόσιες ανακοινώσεις, συγκεντρώσεις, απεργίες κ.ά. – όπως κάνει το ΕΔΠ. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι δε διαθέτει σημαντική δύναμη για να αντιδρά σε κάθε μέτρο που θίγει τα συμφέροντά του. Έχει διασυνδέσεις με κέντρα εξουσίας του κρατικού μηχανισμού και πολλές φορές συμμετέχει σ' αυτά συμβουλευτικά. Επίσης, διατηρεί στενούς δεσμούς με ισχυρά πολιτικά πρόσωπα. Έτσι, μπορεί να επηρεάζει τη λήψη αποφάσεων και μάλιστα χωρίς να γίνεται φανερό η δράση και οι ενέργειές του ώστε να προκαλούν έγκαιρα την κινητοποίηση προοδευτικών δυνάμεων.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση του Νόμου-Πλαισίου της Ομάδας εργασίας το καθηγητικό κατεστημένο θα αντιδράσει με ιδιαίτερη οξύτητα, γιατί για πρώτη φορά καταργείται ουσιαστικά η έδρα. Τι θα κάνει εδώ το κράτος; Αυτό θα εξαρτηθεί βασικά από την επιλογή συμφερόντων στην οποία θα καταλήξει, πράγμα πάλι που εξαρτάται από το ποια δύναμη θα επηρεάσει ισχυρότερα αυτήν την επιλογή. Τα προνόμια του καθηγητικού

κατεστημένου στην ουσία αντιστρατεύονται τα μακροχρόνια συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης που επείγεται το κράτος να δημιουργήσει τους υλικούς όρους (εκσυγχρονισμός του πανεπιστημίου κ.ά.) για αναδιοργάνωση της παραγωγής που θα αυξάνει το ποσοστό κέρδους. Στην κρίσιμη κατάσταση που βρίσκεται η οικονομική δομή της χώρας σήμερα, το πιο πιθανό είναι το κράτος να κοιτάξει τα μακροχρόνια συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης και να προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό του πανεπιστημίου θυσιάζοντας τα προνόμια του καθηγητικού κατεστημένου. Τίποτα δεν αποκλείει όμως οι αντιδράσεις των καθηγητών να είναι τόσο ισχυρές, ώστε να αναγκάσουν το κράτος να αναβάλει για μια φορά ακόμη τις θεσμικές αλλαγές στο πανεπιστήμιο.

3. Τα συνδικαλιστικά αιτήματα του ΕΔΠ

Από την πλευρά του το ΕΔΠ αντιδρά στο Νόμο-Πλαίσιο, γιατί δεν περνάνε μέσα από αυτόν βασικά συνδικαλιστικά του αιτήματα. Πραγματικά, την ίδια κιόλας μέρα που τελείωσαν οι εργασίες της Ομάδας, οι εκπρόσωποι του ΕΔΠ κατέθεσαν κείμενο, («Συνολική Πρόταση...»), με το οποίο αναιρούσαν συμφωνημένες αρχές του Νόμου-Πλαισίου και έβαζαν περίτεχνα τα αιτήματά τους έτοιμοι να καταγγείλουν το νόμο και να ξεκινήσουν νέους αγώνες.

Το μεγάλο αίτημα του ΕΔΠ είναι να γίνουν πανεπιστημιακοί δάσκαλοι αυτόματα (δηλαδή με μια διάταξη του νόμου, χωρίς δημόσια εκλογή ή κρίση) όλα τα μέλη του είτε έχουν διδακτορικό δίπλωμα είτε όχι. Το αίτημά του αυτό το ΕΔΠ εκφράζει με τις παρακάτω δύο προτάσεις:

α) Κατάργηση του διδακτορικού ως απαραίτητου προσόντος για να γίνει κανείς πανεπιστημιακός δάσκαλος. Με την πρότασή του αυτή το ΕΔΠ σκοπεύει στην ικανοποίηση του συνδικαλιστικού αιτήματος να μπουν στον Ενιαίο Φορέα οι βοηθοί (2.000 περίπου) που δεν έχουν κατορθώσει να πάρουν διδακτορικό.

β) Αυτοδίκαιη ένταξη (δηλαδή ένταξη χωρίς αυτοτελή κρίση ή εκλογή) στον Ενιαίο Φορέα όλων των βοηθών και επιμελητών. Με την πρότασή του αυτή το ΕΔΠ σκοπεύει στην ικανοποίηση του συνδικαλιστικού αιτήματος να μπουν στον Ενιαίο Φορέα όσοι βοηθοί και επιμελητές δεν είναι ικανοί για πανεπιστημιακοί δάσκαλοι επειδή δεν έχουν τα ουσιαστικά προσόντα να αντέξουν σε αυτοτελή κρίση, πολύ δε περισσότερο στη

συγκριτική αξιολόγηση με άλλους επιστήμονες που προϋποθέτει η ανοιχτή εκλογή.

Πάνω στα αιτήματα αυτά του ΕΔΠ έχω εκφράσει τις παρατηρήσεις μου αναλυτικά σε άλλο άρθρο (Αυγή 10.8.80). Εδώ θα ήθελα να τονίσω μονάχα ότι τα παραπάνω αιτήματά του το ΕΔΠ δε διεκδικεί σαν τέτοια, ανοιχτά και ξεκάθαρα, αλλά τα καλύπτει περίτεχνα με το μανδύα του αγώνα για αναδιάρθρωση και εκδημοκρατισμό του πανεπιστημίου. Η τακτική μάλιστα αυτή είναι αρκετά ευφυής και αποδείχτηκε αρκετά αποτελεσματική, γιατί κατορθώνει να προσεταιρίζεται προοδευτικούς καθηγητές, φοιτητές, μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.ά.

4. Ο συσχετισμός δυνάμεων στο ΕΔΠ

Αυτά είναι τα βασικά αιτήματα του ΕΔΠ και αυτός ο τρόπος που τα διεκδικεί. Το κρίσιμο ερώτημα, λοιπόν, για την τύχη του Νόμου-Πλαισίου είναι: Το ΕΔΠ θα καταγγείλει το νόμο ξαναρχίζοντας μακροχρόνιους απεργιακούς αγώνες για τα συνδικαλιστικά του αιτήματα, οπότε κινδυνεύουν τα πρώτα δειλά βήματα εκδημοκρατισμού του πανεπιστημίου, ή θα δεχτεί το διδακτορικό και τις αυτοτελείς κρίσεις που προβλέπονται στο σχέδιο για ένταξη των μελών του στον Ενιαίο Φορέα, οπότε υπάρχουν πιθανότητες να προχωρήσει ο Νόμος-Πλαίσιο; Το τι θα γίνει εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ποιας μερίδας τα συμφέροντα θα κυριαρχήσουν μέσα στο χώρο του ΕΔΠ. Γιατί σ' αυτόν το χώρο υπάρχουν δυο μεγάλες μερίδες με συγκρουόμενα ως ένα βαθμό συμφέροντα: Η μια μερίδα είναι οι 1.100 περίπου διδάκτορες (κυρίως επιμελητές). Οι περισσότεροι από αυτούς κατά τις ενδείξεις που υπάρχουν είναι αξιόλογοι επιστήμονες, που αν δεν υπήρχε ο φραγμός της έδρας θα έπρεπε να είχαν ήδη γίνει αυτόνομοι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι. Η άλλη μερίδα είναι οι 2.000 περίπου βοηθοί χωρίς διδακτορικό. Πολλοί από αυτούς μπήκαν στα πανεπιστήμια στη διάρκεια της δικτατορίας. Εξάλλου, μεγάλος αριθμός βοηθών δεν έχει κατορθώσει πολλά χρόνια τώρα να πάρει διδακτορικό ή να αναπτύξει τις επιστημονικές του γνώσεις και ικανότητες για αυτόνομο διδακτικό ή ερευνητικό έργο. Ο κύριος λόγος είναι ότι οι βοηθοί αυτοί έχουν ρίξει το βάρος τους κυρίως στην εξωπανεπιστημιακή επαγγελματική τους απασχόληση και στο πανεπιστήμιο επιτελούν στοιχειώδες επικουρικό έργο – ασκήσεις, επιτηρήσεις, προβαθμολογήσεις. (Υπάρχουν βέβαια και μικρός αριθμός νέων βοηθών –

κυρίως οι λεγόμενοι «επιστημονικοί συνεργάτες» – που έχουν πολλές προϋποθέσεις να εξελιχθούν σε αυτόνομους πανεπιστημιακούς δασκάλους.) Έτσι, οι επιστημονικές ικανότητες των βοηθών που αναφέραμε περιορίζονται στην εκτέλεση στοιχειώδους επικουρικού έργου της διδασκαλίας και της έρευνας. Η μερίδα όμως αυτή των βοηθών είναι κυρίως εκείνη που πιέζει για κατάργηση του διδακτορικού και αυτοδίκαιη ένταξη, γιατί μόνο μ' αυτό τον τρόπο οι βοηθοί αυτοί θα μπορούσαν να αναρριχηθούν σε θέσεις του Ενιαίου Φορέα. Με αυτά τα δεδομένα, το πιθανότερο είναι να επικρατήσει στο συνδικαλιστικό όργανο του ΕΔΠ η πολυαριθμότερη μερίδα των βοηθών. Αν, λοιπόν, το ΕΔΠ καταγγείλει το σχέδιο του Νόμου-Πλαισίου, πράγμα πολύ πιθανό, και ξαναρχίσει απεργιακούς αγώνες για τα συνδικαλιστικά του συμφέροντα, δε φαίνεται να υπάρχει προοπτική για θεσμικές αλλαγές που θα άνοιγαν το δρόμο για να γίνουν τα πρώτα δειλά βήματα εκδημοκρατισμού του πανεπιστημίου.

5. Συμπέρασμα

Το σχέδιο του Νόμου-Πλαισίου που συντάχθηκε από την Ομάδα Εργασίας προβλέπει ριζικές θεσμικές αλλαγές που ανοίγουν το δρόμο για εκδημοκρατισμό του πανεπιστημίου. Υπάρχουν όμως ενδείξεις ότι ο νόμος αυτός κινδυνεύει να ναυαγήσει, γιατί αντιδρούν τόσο το καθηγητικό κατεστημένο επειδή χάνει τα κεκτημένα προνόμιά του όσο και το συνδικαλιστικό όργανο του ΕΔΠ επειδή δεν περνούν μέσα από το νόμο αυτό τα δικά του προνόμια.

Μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο μόνο ελάχιστοι καθηγητές βγήκαν έξω και φώναξαν και αυτό ερμηνεύτηκε – σκόπιμα για να συσκοτισθούν τα πράγματα – ως αιτία διχασμού και ρήξης ανάμεσα στους προοδευτικούς καθηγητές και το «προοδευτικό» ΕΔΠ (βλ. Μεγγρέλης, *Το Βήμα*). Από τα προοδευτικά κινήματα και κόμματα, δυστυχώς, άλλα αδιαφόρησαν, άλλα αποσύρθηκαν εντελώς από την προσπάθεια να προχωρήσει ο Νόμος-Πλαίσιο και άλλα σιωπηρά και έμμεσα υποστήριξαν τη διεκδίκηση των προνομίων του ΕΔΠ για να μη χάσουν τον κομματικό έλεγχο του μαζικού αυτού χώρου. Αλλά θα πρέπει κάποιος, κάποτε, να αναλύσει και ερμηνεύσει τη στάση και αυτών των δυνάμεων απέναντι στην προσπάθεια αναδιοργάνωσης και εκδημοκρατισμού του πανεπιστημίου.